

Aesopus kiadások megjelenési helye, és követi ezeket több német verzió, lehet, hogy nem a legfontosabb filológiai vizsgálat alapján beszélünk a magyar, a cseh, vagy más nyelvű Aesopusok forrásairól. A rengeteg, a császári udvar életével összefüggő kiadvány (köztük is számos újdonság), az udvari élet eddig ismeretlen részleteibe engednek bepillantást. A 16. század első felében az egyik legjelentősebb humanista centrum (Bécs) egyetemének sok-sok kiadványa, az ezek megszületésében szerepet vállaló tanárok és diákok, a kora újkori egyetemi világ újabb fejezetét nyitják meg számunkra. Ezért is lenne fontos túllépní a katalógus nyújtotta kereteken. A 16. századi bécsi kiadványok egy retrospektív bibliográfiája jó keret lenne ahhoz, hogy az egyes nyomtatványokban lapuló versek, ajánlások, köszöntők, kisebb művek szerzői legalább ennek mutatója szintjén felfedjék arcukat. Meggyőződésem, hogy a humanista Európa kapcsolatrendszerének számos szála éppen Bécsbe vezet, és éppen az akkori, ottani nyomtatványok rejtik a hiányzó adatokat.

Végül néhány szót arról, hogy miért a magyar nemzeti könyvtár munkatársa készíti az osztrák nemzeti könyvtár katalógusát. Először is azért, mert ez történetileg így alakult. A megállapodások már legalább 30 éve kötöttek a szerzővel. De sokkal fontosabb az, hogy a nemzeti könyvtárak különböző célokat követnek. A magyar nemzeti könyvtár hallatlanul nehéz küzdelmet folytat azért, hogy céljai ne változzanak a magyar vonatkozású dokumentumok feltárása, nyilvántartása, kiadása, szolgáltatása és megőrzése terén. Ezeket a feladatokat csak úgy tudja teljesíteni, ha egyben könyvtörténeti kutatóközpont is. Ez a célrendszer a tartalmat nem ismerő, csupán a formalitások szintjén megrekedő gondolkodás számára talán elavult, túlságosan a történelemben mozog. Amíg azonban nem tudjuk, hogy mi jelent meg a mindenkori Magyarországon, mit adtak ki az országból különféle céllal útra kelt személyek külföldön, mit írtak rólunk a különböző népek fiai, addig nem ismerjük magunkat sem, nem tudjuk honnan jöttünk, akkor miért tették eleink, amit tettek, és nem tanulhatunk tőlük. Talán sokan nem is

akarnak tanulni, de reméljük nem ők hozzák a döntéseket. Azok a népek, amelyeknek a könyvkiadásuk lényegesen gazdagabb, mint a miénk, nem vállalkozhatnak ilyen részletes önmegismerésre. Mi a saját önmegismerésünkön dolgozunk, ha ezzel hozzájárulunk mások céljainak megvalósításához, akkor még büszkébben tesszük ezt.

MONOK ISTVÁN

Außen-Ansichten. Bucheinbände aus 1000 Jahren aus den Beständen der Bayerischen Staatsbibliothek München. (Ausstellung anlässlich der Tagung des AEB 2006. Ausstellung und Katalogredaktion: Bettina WAGNER.) Wiesbaden, Harrassowitz Verlag 2006. 200 l. 90 színes képpel.

A történeti és a modern művészi könyvkötésekből rendezett kiállítások látványosabbak, mint a könyvkiállítások. A nyomtatott könyv akár még díszes címlapjánál, akár valamelyik illusztrált lapjánál kinyitva sem biztos, hogy nyújt olyan esztétikai élvezetet, mint egy szép kötés. Természetesen a szakember mindig többet lát, mint az átlagos kiállításlátogató, s nemcsak a nyomtatványból, a könyvkötésből is. A Lajtától nyugatra számos kötés-kutató és szakértő bibliofil van, itthon azonban igen mostohán kezelt területe ez a könyves stúdiumoknak, különösen a tudományegyetemen. Pedig a régi könyvek provenienciája szempontjából nézve a könyv kötése döntő tényező, és lenne mit feltárni magyar könyvtárakban is.

1996-ban Berlinben megalakult az Arbeitskreis für die Erfassung und Erschließung historischer Bucheinbände (AEB), s azóta minden év őszén más-más helyszínen rendezik meg háromnapos konferenciájukat, amelyen szép számmal vesznek részt 'külföldi', azaz nem német nyelv- és könyvkötéstörténettel foglalkozó kutatók is. Én magam eddig négy alkalommal vettem részt, kettőn meghívott előadóként. 2001-ben Lipcsében volt az AEB-konferencia, s ezúttal az Egyetemi Könyvtár (UB Leipzig) és

a Deutsche Bücherei (a volt NDK-nak Berlin mellett második Nemzeti Könyvtára) Könyv- és Írásmúzeuma (Deutsches Buch- und Schriftmuseum) gyűjteményéből válogatva rendeztek kötéskiállítást. Ennek katalógusa – némi vizsontagságok után – csak 2003-ban jelent meg, de ez maradandó, míg a kötéskiállítást régen lebontották. (Címe: *Das Gewand des Buches*. Beschrieben von Sylvie KARPP-JACOTTET und Helma SCHAEFER. Beiträge von Reimar RIESE, Konrad von RABENAU u. Helma SCHAEFER. Hrsg. von Roland JÄGER. Leipzig, UB 2003. 245 l. kb. 100 képpel).

A 2006-ban Münchenben tartott AEB-konferencia szervezői, elsősorban a Bayerische Staatsbibliothek (BSB) munkatársai, nemcsak egy impozáns, gazdag kötéskiállítást rendeztek saját anyagukból a karoling kortól a 20. századig, de a fólió méretű, ragyogó kiállítású katalógust is sikerült a kiállítás megnyitására megjelentetniük! Csak ösnyomatványuk közel húszezer van, és tényleg csak hely kérdése, hogy mennyit válogatnak régi könyveik és kódexaik eredeti, érdekesebbnél érdekesebb kötéseiből – főleg az 1803-ban végrehajtott szekularizációt követő könyvözönnek köszönhetően. Ekkor vált a Wittelsbachok 16. századi udvari könyvtárából Németország egyik legjelentősebb könyvtára. A kiállított kötéstáblák tehát ezer évet fognak át, s az egyes kötések tíz (!) jobbra egy-egy korszakra specializálódtak német kötéskutató könyves szakember írta le: Claudia Bubenik, Anja Freckmann, Béatrice HERNAD, Randall Herz, Cornelia Jahn, Rosa Micus, Marianne Reuter, Irmhild Schäfer, Michaela Schuller (ő osztrák) és a kiállítást szervező Bettina Wagner. Sajnos nem lehettem ott Münchenben, de nem is annyira a kiállítást, mint némelyik előadást sajnálom, például az itáliai reneszánsz kiváló ismerőjét, az angol Anthony Hobsonét, Anja Freckmannét a későgótikus müncheni kötésekről, vagy éppen a magyar kötéstörténet szempontjából is fontos Ulrich Schreieréről szóló előadást Michaela Schullertől. A megjelent katalógus a kiállításról szinte tökéletes tájékoztatást nyújt. A katalógus nagyszerű, de a kiállítás, hogy melyik korszakból milyen és hány

kötést válogattak, az bennem némi hiányérzetet kelt. Ez lehet szubjektív megítélés, de a hozzáértő úgy érzi, hogy a kötések aránya nem tükrözi az ezeréves kötéstörténet produktumának arányait.

München – a BSB – gazdag koraközépkori ún. díszkötésekben, vagyis szó szerint kincset érő drágaköves ötvös- és elefántcsont-berakású kötésekben is. De a világon az összes fennmaradt díszkötés csak elenyésző része a ránk maradt gótikus és reneszánsz – különösen a német reneszánsz – bőrkötéseknek. Vaknyomások, lemez és görgető díszítésű német reneszánsz kötés egy sem szerepel, pedig ezerszám van belőlük egész Közép-Európában, Münchenben is biztosan. Ha szépségben, vagy inkább ‘látványosságban’ nem is vetekszik az aranyozott reneszánsz kötésekkel (bár ez ízlés dolga), e kötések olyan korszak-meghatározó jelentőségűek, hogy legalább ízelítőként néhányat szerepeltetni kellett volna.

A legtöbb kötetet Béatrice HERNAD írta le (35), például az összes ötvöskötést (ezekről 2001-ben önálló kötete jelent meg), de a francia reneszánsz és a gazdagon aranyozott olasz, francia és angol barokk kötések, sőt a legszebb art nouveau és art déco kötések is. A könyv szerkesztője, Bettina Wagner 21 kötetet, köztük egy 14. századi pergamen kopertát, két csuklyás-, két bőrmetszéses kötetet, egy 16. század eleji ritka (!) papirkötést, több gótikus, néhány reneszánsz és két barokk kötetet ismertet. Claudia Bubenik is leírt néhány gótikus és reneszánsz kötetet, de ő írja le az egyik Münchenben őrzött korvina kötését is, komoly csalódást okozva. Három szerző csak egy-egy kötet leírására kapott megbízást.

Komoly tanulságul kell szolgálnia, hogy akár Bécsben, akár Lipcsében vagy Münchenben veszik tollukra Mátyás király pazar aranyozott kötéseit, a hiányosságok és tévedések megdöbbentőek. A tanulság, hogy a korvínák kötéseiről nem elég angolul és németül cikket írni, az összes eredeti korvina kötésről nekünk kell egy tisztességes könyvet kiadni! Mert például a korábbiakban idézett lipcei kiállításon, a 43. tételként szereplő korvina, Konstan-

tinus, VII. Porphyrogenetos: De caeremoniis aulae Byzantinae c. görög kódex (Lipce, UB, Rep. I. 17) kötésénél meg sem említik, hogy alla greca kötés. Sajnos a gerincét új bőrrel borították, s e javítás során a jellegzetes görög kapitálist eltüntették. Bár ennek nyoma látható, mégsem fektet rá hangsúlyt Karpp-Jacottet. Az alla greca kötésre jellemző táblakiképzést, a fátáblák peremén végigvonuló hornyolást említi, de arról, hogy a korvinakötéseken a tartalomra vagy szerzőre vonatkozó felirat a háttáblán olvasható, kivéve a görög kódexeknél, miként itt is, ahol is ez az előtáblán van, egy szót sem ejt. – Ugyanez a felületesség, s félretájékoztató tapasztalható a müncheni korvinát bemutató, 36. tétel szövegében. Claudia Bubenik 232 korvináról tud, mi csak 216-ról, de végül is a hiteles korvinák számáról még mindig folyik a vita. Viszont Bubenik a korvinák kötésének elemeit Otto Mazal és osztrák követői nyomán gótikus, olasz reneszánsz és maghreb-arab díszítőmotívumokból származtatja, de hogy egy Budán működő itáliai könyvkötőmester munkái ezek, amit már tíz éve bizonyítottunk több német és angol cikkben (és 1996-ban az Innsbruckban rendezett 24. Österreichischer Bibliothekartag alkalmával előadásban is, vö. *Biblosschriften* Bd. 168. 337–360.), arról mit sem tud.

A katalógus előszavát Rolf Griebel, a BSB főigazgatója írta, a három és fél oldalas szakmai bevezetőt Bettina Wagner. Ez tömör és informatív. Ahol csak lehetett, bajor és délnémet, sőt müncheni könyvkötőműhelyek, könyvkötőcéh kötéseit választották ki a kötés kiállításra (müncheni gótikus: 28–29., reneszánsz: 50–52., barokk: 64. és klasszicista: 66. tétel), valamint három különösen szép augsburgi reneszánsz kötetet, amelyeket a szomszédos Augsburg világhírű polgárának, Johann Jakob Fuggernek készítettek. Éppen ebben a két délnémet városban érezhető, hogy az itáliai és a francia reneszánsz stílusra, annak átvételére itt milyen fogékonyság voltak.

Sokat elárulnak a kötés kiállítások választott címei, hogy ezek rendezői miként vélekednek a kötésekéről. 1987-ben a mainzi Iparművészeti Múzeum kötés kiállításának címe: ‘Das Gesicht

der Bücher’ volt, vagyis hogy ‘a kötés a könyv arca’; bevezetőnkben hivatkoztunk a lipcei 2001-es kötés kiállításra: ‘Das Gewand des Buches’, azaz a könyv köntöse címet adták a kiállításnak; a most ismert katalógus címe: Außen-Ansichten, vagyis a könyvek ‘kinézete’, mert hiszen egy könyvről első benyomásunkat a kötésén keresztül kapjuk. Elég gyakran rendeznek Európa fejlettebb országaiban kötés kiállítást. Antwerpenben 2005 októberétől 2006. január közepéig volt kötés kiállítás a Plantin–Moretus Múzeumban, amely a világörökség része híres nyomdájával és könyvtárával együtt. A katalógust a két kiváló németalföldi (belga és holland) kötés kutató, Elly Cockx-Indestege és Jan Storm van Leeuwen írta. Milyen jó lenne itthon is megjelentetni egy szép albumot a hazai könyvtárakban őrzött történeti és művészi könyvkötésekről!

ROZSONDAI MARIANNE

Mádl, Antal: Nikolaus Lenau und sein kulturelles und sozialpolitisches Umfeld. München, 2005. IKGS Verlag, 415 l. /Veröffentlichungen des Instituts für deutsche Kultur und Geschichte Südosteuropas (IKGS). Wissenschaftliche Reihe (Literatur- und Sprachgeschichte) Herausgegeben von Edgar HÖSCH, Thomas KREFELD und Anton SCHWOB, Band. 92./

Két jelentős személyiség szellemi találkozásának lehetünk tanúi e könyv lapjain. Az irodalomtörténész egy-egy író vagy költő „rejtélyének megoldására” teszi fel életét. Olyan ez, mint a nyomozó tevékenysége, csak ez a detektív munka örömet jelent – nyilatkozta nemrég egy interjúban Mádl Antal. Számára a két legnagyobb rejtély Thomas Mann és Nikolaus Lenau volt és maradt. A 20. századi német próza óriása és a 19. századi osztrák líra nyughatatlan képviselője, akiknek élete és életműve két ellentétes világot takar. A germanista professzor most megjelent kötetét a lírikusnak szentelte.